

Čovjek i civilizacija

Knjiga američkog liječnika Dr. Alexisa Carrela »*Nepoznati čovjek*«* doživjela je ogroman uspjeh. Sam francuski prijevod raspačan je u preko 100.000 primjeraka. »*Nepoznati čovjek*« je jedna potresna ispovijest modernog učenjaka o abnormalnosti i nemoćnosti današnje civilizacije. To je u isto vrijeme razvijanje fantastičnog plana o spasu čovjeka i njegova života. Valjda u tome leže razlozi, da je Carrelova knjiga primljena kao senzacija dana. Za nas je knjiga ovoga nekatolika zanimljiva zato, što se na mnogim mjestima upravo frapantno podudara s našim gledanjem na modernoga čovjeka i njegovu civilizaciju.

Dr. Carrel nas je poštedito, da ga mi upoznajemo s čitateljima. On se predstavlja sam. »Pisac ove knjige nije filozof. On je samo učenjak. Opisuje ono, što je sam vidio. Ili su mu to direktno saopćili njegovi suradnici . . . On je mogao opažati gotovo sva područja ljudskog djelovanja. Poznaje jednostavne i znamenite ljude, zdrave i bolesne, učenjake i neznalice, slaboumne i sposobne, luđake i zločince. Dolazio je u kontakt sa seljacima, industrijalcima, trgovcima, proleterima, činovnicima, političarima, vojnicima, profesorima, odgojiteljima, svećenicima, aristokratima, građanima. Znao se je naći i u društvu filozofa, umjetnika, pjesnika, učenjaka. A katkad je susretao i genije, heroje, svece . . . Zahvaljujući okolnostima modernoga života, mogao je svoju pažnju obratiti na najrazličnija područja, od kojih svako obično traži puni život jednog učenjaka. Živi u novom i starom svijetu. Većinu svoga vremena provodi na *Rockefeller Institute for Medical Research*, jer je on jedan od učenjaka, koje je Simon Flexner okupio na tom institutu. Tu je imao zgode, da promatra fenomene života kod nenadmašivih stručnjaka kao J. Loeba, Meltzera, Noguchia i drugih velikih učenjaka . . . A i sam je lično bio u stanju, da se posveti najrazličnijim pitanjima od fiziologije pa sve do metafizike. (s. I - III)

Toliko dr. Alexis Carrel o sebi. Netko bi možda i zamjerio ovolikoj ostentativnosti, jer da se ne slaže sa skromnošću pravo-ga učenjaka. Mi mislimo, da se je auktor htio samo pokazati kvalificiranim i svestrano informiranim, da napiše knjigu o modernom čovjeku i njegovoj civilizaciji. To mu se može i priznati. Spominjemo samo — tko toga uostalom nebi zapazio — da nam

* Dr. Alexis Carrel, *L'Homme, Cet inconnu*, Plon, Paris, ss. 400.

je auktor također sam otkrio i eventualne nedostatke svoje knjige. Ponajprije on nije filozof, nego samo učenjak. Istina, on misli, da je to za njega jedna prednost. A u stvari je to neoprostiva pogreška za onoga, koji ima ambiciju, da nas upozna sa čovjekom. Jer učenjaku je možda moguće, da nam ingeniozno opiše čovjeka i iznese tajne njegova života, ali rastumačiti nam ga i njegovu narav može samo filozof. Zatim je naš auktor liječnik do u dno kostiju. To je svakako idealno, kad se radi o bolesti čovječjeg organizma, ali nije doista i možda je opasno, kad se radi o bolesti čovjekova bića i njegove egzistencije. Napokon dobro se je još sjetiti, da je Carrel, makar i živio — valjda zgodimice — u Starom svijetu, ipak pravi Amerikanac t. j. sin Novoga svijeta, gdje se ljudi uz mnoge lijepe karakteristike odlikuju nekom ekstravagantnošću i manijom za senzacijom i rekordima. Ali uza sve nedostatke auktorove ličnosti, za koje on i nije sam posve odgovoran, nama je njegova knjiga simpatična, jer kroz nju progovara iskrena ljubav i briga za čovjeka, jer je ta knjiga — iako neuspjeli — ipak simptomatični pokušaj za obnovom današnjeg čovjeka.

TRAGIKA CIVILIZIRANOG ČOVJEKA

Danas više no ikada potrebno je postaviti pitanje: jeli moderna civilizacija, koja je plod stoljetnih nastojanja čovječanstva oko usavršenja ljudskog života, dobra ili zla, korisna ili štetna? Da li su uvjeti čovjekova života, koje je ona ostvarila takovi, da on može mirno i slobodno gledati u budućnost? Ili imade u našoj civilizaciji uza sav vanjski sjaj i savršenost nešto trulo, što ugrožava sam naš opstanak? Da li civilizirani čovjek napreduje ili degenerira? Odgovor američkog liječnika je odlučno negativan. »Mi ne možemo naprijed. Mi smo nesretni. Mi se raspadamo duševno i duhovno. Ne slabe li upravo najviše oni narodi, gdje je civilizacija na najvišem stupnju? Oni se rapidnom brzinom vraćaju natrag u barbarstvo. Naša civilizacija kao i one, koje su je prethodile, stvorila je takove uvjete života, u kojima poradi razloga, što ih mi ne znamo, sam naš život postaje nemoguć.« (p. 32—32). To znači, da je moderna civilizacija, od koje su mnogi očekivali sve, i koju su dapače proglasili religijom novoga čovjeka, da je ta civilizacija strahovito zatajila i razočarala. Doživjela je fijasko. I ne samo to, nego je postala prava opasnost za čovjeka i čovječanstvo. Ona kao da rastače u čovjeku najbolje snage njegove naravi. Ovo je jedna spoznaja, koja je kadra u dušu svih, koji misle unijeti strah i nemir. Nas podilazi osjećaj, kojega ima čovjek na brodu kad tone. Evo ova spoznaja i ovaj osjećaj natjerale su i našeg auktora, da se »usred njujorške buke« lati pera i sa svoje strane pokuša nešto, da bi se spasio čovjek i njegov život.

Zato je odmah potrebno postaviti i ovo još važnije pitanje: koji su uzroci, da je moderna civilizacija postala tako fatalna za

čovjeka? Koje su zablude, jer bez dvojbe ih mora biti, na kojima je izgrađen život modernog čovjeka? Carrel misli, da je potpuno odgovorio na ta pitanja, kad nam kaže: nepoznat nam je čovjek. Moderna civilizacija se je razvila bez poznavanja pravoga, realnoga čovjeka. Ona ne odgovara čovjekovoj naravi. Ona sličići na monstruozno odijelo, koje su navukli na čovjeka, a ne na pristaje mu, jer nije primjereno ni njegovoj veličini, ni njegovom obliku.

Moderna civilizacija je okljaštrila čovjeka, amputirala njegove najvažnije dijelove. Civilizirani čovjek, to je čovjek, koji nema više svoje individualnosti. Postoje ljudska bića, a ne ljudske osobe. To znači bića, koja se uzgaja, hrani, tjera na rad. A to je otprilike životni sadržaj jedne domaće životinje. Stvoren je tip standardiziranog čovjeka. To je čovjek bez dostojanstva i odgovornosti. Moderno društvo je nivelirano. Osobne razlike su brisane. Ostala je samo masa, anonimna prašina, iz koje tu i tamo ispliva koji bogataš, političar ili bandit velikog kalibra. Ovaj pad ljudske osobnosti i zapravo vrijednosti skrivila je dobrim dijelom zabluda o demokratskoj jednakosti ljudi. Ovo je jedna od »dogmi« modernog društva. Istina danas nju već ruše gorka iskustva naroda. I zato nam ne treba dokazivati njezinu lažnost. Jedino se treba čuditi njezinu uspjehu. I kako je moglo čovječanstvo tako dugo vjerovati u jednu skroz nenaravnu istinu... Demokratska jednakost nema ni pojma o strukturi ljudskog tijela i njegova duha. Ljudska bića jesu jednaka, ali nisu ljudske osobe. Individualne razlike treba poštivati, jer one izviru iz same naravi čovjeka. I vrlo je opasno, kad ih se počne ignorirati. Naša civilizacija je oslabljena i zato, jer je demokratski princip današnjega društva zabacio princip elite. Tako nas je demokratski ideal stvarno doveo do prevlasti, gotovo bismo rekli tiranije nesposobnih. Danas su na svim područjima mediokriteti predpostavljeni jakim duhovima. Njih se pomaže, štiti, a često puta im se dive. Bolesni i kriminalni tipovi danas osvajaju simpatije publike. Demokratski princip zapravo znači ovo: budući je nemoguće osposobiti ograničene, jedini način da svi ljudi postanu jednaki jest, da ih se sve skupa spusti na što niži niveau.*

Ali moderni život ne pretstavlja samo nemoguću atmosferu za individualnost čovjekovu nego i za čitav njegov nutarnji život. Današnji čovjek se odlikuje s nikakvim ili sasvim rudimentarnim duševnim životom. Ljudi su postali intelektualni i moralni slabiji. Oni imaju svoje ideale, koji su siromašni i opasni. » Oni rade samo toliko, da si u modernom društvu osiguraju opstanak.

* Jasno je, da je to istinito samo o suvremenoj parodiji demokracije, koja se izrodila u demagogiju i pritisak broja, količine i novca nad pravim vrednotama, i to baš stoga, što je pustila s vida ono, što ima da bude okosnicom, prvotnim pokretačem i vrhovnim *raison d'être* prave demokratske misli — : ljudsku osobu, sa svim njenim transcendentnim dostojanstvom i socijalnim dužnostima. — *Nap. Ur.*

Oni samo produciraju, troše i zadovoljavaju svoje fiziološke potrebe. Žele, da se mogu bez napora kretati. Rado prisustvuju sportskim utakmicama i interesiraju ih grubi i djetinjasti filmovi. Mekušni su, svadljivi, kukavice, lascivni i naprasiti. Nemaју ni kakva smisla za moralne, estetske i religiozne vrijednosti. Rađaju tupu djecu. Oni su dali ovoj zemlji (Sjedinjene američke države) tri milijuna kriminalnih tipova, koji se slobodno kreću, i napunili su naše ludnice slaboumnima.«

Evo još jedne stranice, koja nam svjedoči, što misli auktor o moralnom i društvenom životu današnjega čovjeka. »Naša civilizacija nije još do danas uspjela, da stvori atmosferu, koja bi odgovarala našim duševnim sposobnostima . . . Primat materije i utilitarizam (a to su »dogme« industrijalne religije) uništile su svaku intelektualnu, estetsku, i moralnu kulturu, kako su je shvaćali kršćanski narodi, koji su zapravo stvorili modernu znanost. U isto su vrijeme promjene u načinu života dovele do raspadanja obitelji i socijalnih skupina, koje su posjedovale svoju individualnost i vlastite tradicije. Prava se kultura nije nigdje održala. Velika raširenost novinstva, radija i filma nivelirala na najnižem stepenu sve intelektualne razlike. Današnji socijalni poredak ne samo, da ne pogoduje razvijanju intelektualnih snaga, nego ih direktno koči . . . Isto je s moralnom stranom ljudskoga života. *Socijalni poredak potpuno ignorira moralne principe. Ili što više on ih ništi. Osjećaj odgovornosti više ne postoji. Danas se smatraju ograničenim oni ljudi, koji još razlikuju dobro i zlo, koji rade, koji misle na budućnost, koji su siromašni. Smatra se, da je sažaljenja vrijedna žena, koja ima mnogo djece i koja se mjesto za svoje užitke brine za njihovu odgoju. Ako netko danas prištedi malo novaca za ženu i djecu, sigurno će mu ih odnijeti novčari. Ili mu ih zaplijeni vlada, da ih razdijeli onima, koji su uslijed svoje ili tuđe nesmotrenosti spalili na niske grane. Učenjaci i umjetnici, koji se brinu samo za zdravlje i napredak drugih, umiru i žive u bijedi. U isto vrijeme, oni, koji su pokrali tuđi novac, žive u miru. *Gangstere štite političari, a policija ih se boji i respektira.* Oni su danas junaci koje nasljeđuju djeca u svojim igrama i dive im se u kinu. Bogatstvo je sve i opravdava sve. Jedan čovjek, koji ima mnogo novaca može, da čini sve. Da odbaci svoju ženu, koja mu se čini već prestara, da izbacila svoju majku na ulicu, da pronevjera tuđi novac. Uza sve to on ostaje u punoj časti kod svojih prijatelja . . . Dobro i zlo, pravda i nepravda ne egzistiraju više. *U tamnicama ima samo zločinaca, koji su ograničeni ili ludi. Drugi, kojih ima puno veći broj žive lijepo na slobodi i savršeno su pomiješani s ostalim poštenim ljudima, koji se tome ni najmanje ne čude.* Razumljivo je, da je u takvoj socijalnoj sredini razvijanje moralnih vrijednosti naprosto nemoguće« (p. 179—181)*

Carrel još tvrdi, da je i religiozni osjećaj u modernom društvu ugušen. I zato najviše krivi pastore, koji, da su vjeru raci-

jonalizirali i pri tom propovjedaju neki blijedi moral. Možda nije slučajno da je ovde upotrijebio riječ pastori, da tako označi protestantizam i njegove sekte u Americi za čiju religioznost uistinu vrijede obje navedene oznake: racijonalizirana vjera i oslabljeni moral. Za takove propovjednike nepotpunog kršćanstva možda je istinito, da su oni »ljudi, koji vrše ulogu žandara, da pomognu sačuvati u interesu bogataša aktuelni oblik društva«. I da oni »ugledavajući se u političare laskaju sentimentalnosti i neznanju masa«. Ali ako on pri tome misli i na katolicizam (kojega izgleda vrlo loše poznaje), onda je potpuno nepravedan. Katolicizam je i u današnjem društvu sačuvao onaj isti svrhunaravni karakter (ili kako auktor u svom žargonu voli reći »mistiku«), kojega je oduvijek posjedovalo autentično kršćanstvo. A u pogledu moralnih principa katolicizam je jedini, koji nije pravio nikakvih ustupaka današnjem dekadantnom društvu. Katolicizam je — to mi svi dobro znamo — još jedini nažalost, koji diže svoj glas neustrašivo na obranu pravde savjesti i morala.

SLIKA ČOVJEKA ILI REALNI ČOVJEK

Slika modernog čovjeka i njegove civilizacije, koju nam je pokazao dr. Carrel, je svakako vrlo crna, ali mi se ne bismo usudili reći, da je neistinita ili pretjerana. Mnogi bi očajao gledajući tu anarhiju našega života. Ali američki liječnik, koji neograničeno i naivno vjeruje u znanost, daleko je od svakog pesimizma. On smatra, da se čovjeka daje spasiti. I to jednostavno poradi toga, što » danas prvi put u povijesti svijeta jedna civilizacija, koja je upravo došla na rub svoje propasti, može jasno uvidjeti uzroke svoga zla.« Ako se odstrane uzroci toga zla, mi smo spašeni. Tako zaključuje auktor. A za njega glavni i jedini uzrok zala moderne civilizacije, rekli smo, stoji u nepoznavanju čovjeka. Zato on ima ambiciju, da nas upozna s pravim, potpunim, realnim čovjekom. On bi želio, da iz naše sredine i uopće sa svijeta ukloni monstruožnu sliku okljaštrene čovjeka, koja je zavela čovječanstvo na stranputicu.

Upoznati čovjeka potpuno, znači za njega, upoznati čovjeka u svim njegovim funkcijama. Za njega su potpuno besmislene sve filozofske teorije o čovjeku. Vitalizam i mehanizam, realizam i nominalizam, tijelo i duša, materija i duh ne znače zanj ništa. To su filozofski sistemi i sentimentalne predrasude, kojih treba, da nestane. On se želi dati na promatranje »realnog« čovjeka. On će promatrati razne stvari na čovjeku kao što jedan alpinista, kad se penje gleda »pećine, potoke, livade i iznad magle u dolini osvjetljene vrhunce planina.« Drugim riječima on želi opisati čovjeka onakvog kakova ga mi opažamo. To će biti masa detalja i fragmenata. Jedna »empirička ali samo aproksimativna, banalna i nepotpuna slika čovjeka.« I uistinu auktor je tu na 300 stranica sakupio sve što moderna pozitivna znanost osobito me-

dicina znade o čovjeku. On nam tu govori o tijelu i svijesti, o ludilu i umjetnosti, o telepatiji, mistici, lurdskim čudesima, smrti, pomlađivanju, eugenizmu, adaptaciji itd. itd. On nam pokazuje čovjeka kao neko čudovište u svojoj kompliciranosti, »unikum u povijesti svijeta.« Ali iako nas sve to može, da impresionira, mi ostajemo gotovo razočarani. Jer nam auktor nije otkrio čovjeka, nego je u nama samo pojačao želju, da nam se rekne na koncu konca ipak: »Što je čovjek?« A to naš auktor, koji je samo učesnik ne može. Evo kako on kuša definirati čovjeka: »Mi smo svjesni, da opstojimo, da imamo svoju aktivnost, da smo osoba. Mi osjećamo, da smo odijeljeni od svih drugih. Mi držimo, da se možemo slobodno odlučivati. Mi smo sretni ili nesretni. Ove intuicije vrijede za nas kao zadnja realnost... Čovjek je prije svega biće, koje pronalazi oružje, oruđe i strojeve. On je na zemlji otisnuo tragove svojih fundamentalnih funkcija, t.j. svoj estetski, religiozni, moralni osjećaj, svoj razum i svoju znanstvenu kurioznost. Ovaj silni centar aktivnosti (naime čovjeka) mi možemo promatrati, izvana i iznutra. Unutra nam se pokazuje kao naše misli, težnje, želje, veselja i radosti. Izvana pak kao tijelo u prvom redu naše, a onda onih, koji su nam slični. Zato su ga razdijelili u dvoje: tijelo i dušu. Ali nitko nije nikada mogao opaziti tijelo bez duše, niti dušu bez tijela. Duša i tijelo su tvorevine naših metoda za opažanje. Ali čovjek je samo jedno. On ispunja tri prostorne dimenzije i jednu vremensku. Ali on ipak nije potpuno u ove četiri dimenzije. Jer njegova svijest nalazi se i u cerebralnoj materiji i izvan fizičkog kontinuuma. Čovjek je odviše kompleksno biće, da bismo ga mogli potpuno shvatiti...« (p.68) Ovo bi imala biti definicija čovjeka, s kojom bi se morali zadovoljiti. Mi se ovdje nećemo zaustaviti na pojedinim zabludama, koje su dovele auktora na ovu kurioznu ideju o čovjeku. Naglašujemo samo, da u ovakvoj koncepciji čovjeka nama nije odgovoreno na ova pitanja: što je dakle u čovjeku duševni i duhovni život? kakova je realna vrijednost toga života? što je i odakle i kakva je vrijednost moralnog, religioznog, estetskog osjećaja u čovjeku? što je i odakle duhovna i materijalna strana čovjekova života? što je i odakle čovjekova osobnost, svijest savjest?... Na sve ovo nam nije odgovorio auktor, koji nam je obećao, da će nas upoznati sa pravim, realnim čovjekom. A zapravo kao što nam je i auktor pokazao u zabludama oko ovih pitanja i leži sva tragika modernog čovjeka i njegove civilizacije. Zašto nam američki liječnik nije na sve to odgovorio? Ne zato što on nije filozof nego baš zato, jer je on filozof, koji ispovijeda onu istu nemoguću filozofiju koja je najbolje demantirana životom modernog čovjeka. Njegova je filozofija agnostička i pozitivistička filozofija naše civilizacije, koja je najvećim dijelom skrivila sva ona zla, protiv koji se naš auktor možda u najboljoj nakani bori.

Iako nam dr. Carrel nije otkrio čovjeka, ipak je nesvijesno i zapravo protiv samome sebi postavio ovu ispravnu tezu: zlo i štetnost moderne civilizacije izvire odatle, što je u njoj zanižan primat duha u čovjekovu životu. Duhovni čovjek, to je nepoznati čovjek, kojega je htio tražiti naš auktor. Čovjek živi u dva svijeta: materijalnom i duhovnom, od kojih je ovaj zadnji neisporedivo viši i jedino specifično ljudski. Taj duhovni život čini, da je čovjek uistinu unikum u povjesti svemira. I zato se realnog čovjeka ne može sapatiti u okvir materijalnog svijeta, a da se pri tom ne počinu atentat na samu njegovu narav i njegov život učini nemogućim. Naš auktor premda nije potpuno došao do ovakvih zaključaka i ovako ih izričito formulirao, ipak ih mnoga mjesta u njegovoj knjizi logičnom nuždom traže.

»Mi smo sami krivi svom stanju. Mi nismo znali razlikovati dopušteno od onoga što je zabranjeno. Mi smo povrijedili naravne zakone. Učinili smo najveći grijeh, grijeh, koji ne ostaje nikad nekažnjen. Istine industrijaliziranog morala i vjere u znanost satripte su u prah pred realnošću života. Život daje uvijek isti odgovor onima, koji ga pitaju. Danas sam život slabi i civilizacije se zato ruše. Materijalističke znanosti odvele su nas u zemlju, koja nije naša.« (p. 330)

»Mi smo aplicirali čovjeku pojmove, koji odgovaraju samo materijalnom i mehaničkom svijetu. Mi smo živjeli kao da ne znamo, što je misao, moralna patnja, žrtva, ljepota, mir. Čovjek je za nas bio samo kemijska masa, stroj. Mi smo ga lišili njegovih moralnih i religioznih vrлина. (329)

»Doista od toga nema nikakve koristi, što se umnažaju mehanička otkrića. Izgleda, da bi trebalo davati sve manje važnosti fizici, astronomiji, kemiji. Istina čista znanost ne donosi nikada direktno zla. Ali njezina ljepota, koja fascinira postaje opasna, kada našu spoznaju zatvori u krug mrtve materije. Čovječanstvo treba sada svu pažnju svratiti na sebe i na uzroke svoje moralne i intelektualne nemoći. Nije li to besplodan posao, ako mi nastojimo povećati komfor, luksus, ljepotu, veličinu i kompliciranost naše civilizacije, kad smo sami nemoćni, da time upravljamo? Zašto da izgrađujemo način života koji dovodi do demoralizacije i do raspadanja najplemenitijih elemenata velikih rasa? Bolje bi bilo, da se mi bavimo sobom, nego da mislimo na gradnju najvećih teleskopa, najbržih parobroda, najluksusnijih automobila i najjeftinijih radio-aparata. Kakav će se pravi napredak nalaziti u tom, ako nas budu avioni za par sati prenašali iz Evrope u Kinu? Mi smo uvjereni, da nam materijalističke znanosti neće donijeti moralnu snagu, inteligenciju, zdravlje, sigurnost i mir. Naša pažnja treba, da promjeni svoj smjer. Treba, da svoje oči iz fizičkog i fiziološkog svijeta digne u duševni i spiritualni svijet.« (p. 48)

Prema tome naša današnja civilizacija predstavlja pobjedu materijalističkog gledanja na život čovjeka. Materiji je priznat primat nad duhovnim u čovjeku. Mi bismo onda očekivali, da će naš auktor pokušati sada odrediti pravi odnos, koji vlada između materijalnog i duhovnog u čovjekovu životu. Ali nema od toga ništa. On se boji biti dosljedan. Ostaje na pola puta. On respektira »nauku, koja je kroz tri stoljeća dominirala ljudskim razumom.« On opaža i osjeća samo to, da se duhovni svijet i duševni život kod čovjeka ne smije ignorirati. To je sve što nam može dr. Carrel. Dalje on ne može. Prijeći ga njegova nemoguća filozofija.

»Ako bi civilizacija skrenula s puta, kojim ide već tamo od Renesanse i prešla na naivno! opažanje konkretnih stvari, odmah bi to dovelo do čudnovatih posljedica. Materija bi izgubila primat. Duševne vrijednosti postale bi jednake fiziološkim. Moral i religija postale bi isto tako nužne kao na primjer matematika, fizika, kemija. Sadašnji sistem odgoje izgledao bi apsurdan. Škole i univerze bile bi prisiljene, da mijenjaju svoje programe. Pitalo bi se liječnike, zašto se samo brinu, da nas zaštite od organskih bolesti, a ne također od duševnih. Zašto oni izoliraju ljude sa zaraznim bolestima a ne i one, koji šire duševne i moralne bolesti. Zašto se smatraju opasnim prilike, koje škode organima, a ne one koje šire pokvarenost, kriminal, ludilo . . . Ekonomski bi doznali, da ljudi osjećaju i trpe, i da nije dosta davati ljudima samo hranu i rad, jer da oni imaju duševnih potreba kao i fizioloških. Morala bi se dopustiti mogućnost, da izvor ekonomskih i financijskih kriza može, da leži na moralnom i intelektualnom području. Mi bismo bili prisiljeni, da osudimo dobroćinstva moderne civilizacije kao na pr. barbarske prilike modernih gradova, tiraniju tvornica i ureda kao žrtvovanje moralnog dostojanstva — ekonomskom interesu, duha — novcu. Mi bismo zabacili moderne izume, koji su štetni čovjeku. Materijalna dobra ne bi više izgledala kao zadnji razlog svega. Jasno je, da bi u slučaju, kad bi se čovjek oslobodio materijalističkog gledanja na život trebalo mijenjati najveći dio oblika današnjega društva. Zato će se moderno društvo ovakvoj novoj koncepciji oprijeti iz petnih žila.« (p. 340—1)

Moderni učenjak Carrel je ovđe nemoćan. On ne želi, da dođe do ovakove spiritualne revolucije, premda po svemu ona izgleda nužna. I to stoga što on s pravom vidi, da bi u tom slučaju bio ugrožen prvi članak njegova pozitivističkog vjerovanja a taj je, da su samo predmeti pozitivnog opažanja realni. Ako već netko mora imati primat, on kao moderni učenjak radije svoj glas daje materiji.

»REKONSTRUKCIJA ČOVJEKA«

U zadnjem poglavlju svoje knjige dr. Carrel iznosi pred nas svoj plan o »rekonstrukciji« čovjeka. Taj je plan, koji bi imao

spasiti civiliziranog čovjeka od propasti, tako »amerikanski« te ga mi donosimo najviše poradi kurioznosti. Treba, da upoznamo čitavog čovjeka. To je misao, koju je on nebrojeno puta opetovao u svojoj knjizi. Ali da upoznamo potpuno čovjeka, treba nam znanost o čovjeku. Istina mi već danas posjedujemo gigant-sko znanje o čovjeku, koje je još jako daleko, da bude definitivno. Samo je to znanje rasijano po raznim tehničkim revijama, knjigama i mozgovima učenjaka. Sve su to izolirani dijelovi znanja o čovjeku. I zato sterilni, bez utjecaja na realni život čovječanstva. Sada bi trebalo sakupiti sve te dijelove znanja i pustiti da ožive u jednom duhu. Time bi bio potpuni čovjek rekonstruiran. Tada bi znanost o čovjeku postala plodna. I kada bi se na temelju takve potpune znanosti o čovjeku stvarno i razvijao naš život, mi i s nama cijelo čovječanstvo bili bismo na sigurnom putu. Ostaje samo pitanje: je li moguće da jedan čovjek apsor-bira sve znanje: eugenika, biometričara, statistika, fiziologa, anatomičara, organskih kemičara, bioloških kemičara, liječnika, psihijatra, odgojitelja, pastora, ekonomu, socijologa itd. itd. Naš auktor misli, da jest. On računa, da bi jedan izvanredno nadaren čovjek svladao sav taj posao za 25 godina. Tako da bi otprilike u 50 godini to čudovište od znanja moglo služiti čovječanstvu. Naravno, dodaje Carrel, bit će potrebno, da takvi učenjaci žrtvuju svoj obični način života. Vjerovatno će se morati odreći braka i obiteljskog života. Oni neće više moći igrati bridge niti golf, neće pohađati kino niti slušati radio, neće govoriti na banketima, neće moći biti članovi raznih odbora niti prisustvovati sjednicama znanstvenih ustanova, političkih stranaka ili akademijama, neće moći prelaziti ocean, da prisustvuju internacionalnim kongresima. Oni će morati živjeti kao monasi u velikim kontemplativnim redovima. Istina to znači, da će se od njih tražiti velike žrtve. Ali žrtva je bitni uvjet života. I naš auktor je tvrdo uvjeren, da njegov glas neće ostati vapijući glas u pustinji, pa s ovim patetičkim riječima završava to svoje fantastičko poglavlje: »Slabost današnjih učenjaka dolazi odatle, što je njihov život uzak i njihovi ciljevi neznačajni... Žrtva samoga sebe nije teška, kad u nama plamti oganj za nečim velikim. A nema veće, ljepše ni opasnije stvari nego li je obnova modernog čovjeka.« Ali ovi »heroji« i »monasi znanosti« ne bi smjeli ostati izolirani. Riješenje problema ljudskog života progutat će više generacija takvih učenjaka-mučenika. Zato oni moraju osnovati jednu vrst instituta za rekonstrukciju čovjeka. I ta bi institucija imala uzdržavati kontinuitet istraživanja od kojih ovisi budućnost naše civilizacije. Ta mala skupina ljudi bila bi kao besmrtni mozak čovječanstva, koja bi ga vodila na njegovu nesigurnom putu. Bili bi to čuvari duše i tijela velikih rasa u njihovoj borbi sa tražičnim silama sljipe materije. To bi bio u neku ruku vrhovni sud u pitanjima čovjeka. Demokratski šefovi i diktatori imali bi zgođe,

da na ovom vrelu istine crpe informacije, da čovječanstvo dobi-
je uistinu ljudsku civilizaciju. Ljudski rod s tim svojim »besmrtnim mozgom« bio bi na sigurnom putu. Mi bismo osjetili, da »nam sviće zora našega spasenja. . . .«

Nama se eto na koncu čini, da čitamo kakav Wellsov roman, a ne knjigu jednog američkog učenjaka. Tako je sve naivno i iluzorno. Dr. Carrel je uistinu samo liječnik, pa misli, da se moralne i socijalne krize čovječanstva mogu liječiti konzultacijama na kakvom institutu. Da je on kojom srećom vjernik, on bi u katoličkoj Crkvi otkrio pravu instituciju, koja već dvije tisuće godina liječi moralna zla ljudskoga srca. On bi s Njom otkrio »nepoznatoga čovjeka«, kojega uzalud traži. Jasno bi tada uvidio, da se jedini put k obnovi čovjeka i čovječanstva nalazi u tom, da nas sve i naše moderno društvo opet prožme duh kršćanstva. Načela kršćanstva o Bogu, o svrsi čovjeka i ljudskog društva su jedina, koja mogu umorno i gotovo bismo rekli na smrt osuđeno čovječanstvo spasiti. A nipošto nekolicina staraca sa suhim znanstvenim formulama i receptima.

Žao nam je, da naš auktor, koji je sigurno iskreno tražio istinu, nije osjetio ono, što je osjetio pok. G. K. Chesterton, kad je kušao u kaosu modernih zabluda tražiti istinu: *»Kušao sam, da budem barem 10 minuta pred istinom. A ja sam opazio, da sam za 1800 godina zakasnio . . . Kad sam si ja umišljao, da stojim pred istinom, nalazio sam se u smiješnoj poziciji, jer me je podupiralo cijelo kršćanstvo.«*

Stjepan Zec D. I.